

BEINECKE NADİR KİTAPLAR
VE ELYAZMALAR
KÜTÜPHANESİ
Gizli kalmış Türkçe yazmalar

ÖZGEN FELEK

BİR milyonun üzerinde nadir kitap, yazma eser ve arşiv belgesiyle bugün dünyanın en büyük yazma eserler kütüphanelerinden kabul edilen Beinecke Nadir Kitaplar ve Elyazmalar Kütüphanesi, muhafaza ettiği 4597 kalem İslamî yazma ile Princeton ve Los Angeles California Üniversitesi (UCLA)'nden sonra Amerika'nın en fazla İslamî yazma eser barındıran kütüphanesidir.

Beinecke'nin ağırlıklı olarak Arapça olan İslamî yazmaları on farklı koleksiyonda toplanmıştır. Türkçe yazma eserlerin ise 464 adeti Türkçe Yazma Eserler ve Türkçe Yazma Eserler İlaveler koleksiyonlarında muhafaza ediliyor. İlaveten, Hartford Seminary Muhtelif Yazma Eserler Koleksiyonu'nda yer alan 327 kalem İslamî eserin 103 adedi de Türkçe'dir.

OSMANLI TOPRAKLARINDAN YENİ DÜNYAYA

Yale Üniversitesinin Türkçe yazmalarla tanışması, Amerika'nın ilk Arapça ve Sanskritçe profesörü Edward E. Salisbury sayesinde olmuş. 1842 yılında Yale'de ders vermeğe başlayan Salisbury, Avrupa seyahatleri sırasında müzayecilerden ve sahaflardan İslamî yazmalar toplayarak zengin bir yazma eser koleksiyonu oluşturmuş. Salisbury'nin vefatından sonra satın alma ve bağışlar yoluyla üniversitenin İslamî yazma eserlerinin sayısı yıllar içinde artmış. 1900 yılında Landberg koleksiyonu ile 842 yazma eser, 1949 yılında Wellcome-Kraus koleksiyonu ile yaklaşık 300 yazma eser, takip eden yıllarda yüklü oranda Arapça, Farsça ve Türkçe yazma eser Yale koleksiyonuna kazandırılmış. 154 Türkçe yazma eser 1963-1966 yılları arasında koleksiyona dahil olmuş.

Türkçe yazma eserlerin en fazla girişi Rescher Koleksiyonu ile gerçekleşmiş. Rescher Koleksiyonu, ismini aslen Alman bir Yahudi olan Şarkiyatçı Oskar Rescher'den alır. 1925 yılında İstanbul'a yerleşen ve İsmail Sâib Efendinin sohbetlerine devam eden Rescher, nihayetinde ihtida edip Osman Reşer adını almıştır. İstanbul İmam-Hatip Okulu ve

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Arapça hocası ve Süleymaniye, Topkapı Sarayı ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri kütüphanelerinde kütüphaneci olarak görev alan Reşer, zaman içinde özel koleksiyonunda pek çok yazma eser toplamış. Vefatından sonra kitaplarının önemli bir kısmının Bochum Üniversitesindeki Şarkiyat Seminerine satıldığı biliniyordu. 1959'dan vefatına dek Yale Üniversitesine Türkçe yazmalar satan Reşer'in 1972'deki vefatını müteakiben satın alınan Rescher Koleksiyonu içinde 82 parça da Türkçe eser yer alır.

TÜRKÇE YAZMALARİ RAFLARDAN İNDİRMEK

Beinecke'nin Türkçe yazmalarının ilk okuyucuları Yale Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü bünyesinde 2019 Güz döneminde açtığımız "Reading and Research in Ottoman History and Literature" (Osmanlı Tarihi ve Edebiyatında Okuma ve Araştırma) dersinin öğrencileri oldu. Beinecke'de dersimize tahsis edilen bir seminer odasında seçtikleri yazmaları inceleme imkanı bulan öğrencilerimiz, inceledikleri eserleri 11 Aralık 2019 tarihinde düzenlenen bir sempozyumda akademik dünyaya ve meraklı okuyuculara tanıttılar.

Türkçe yazmalar siyer, fıkıh, ilm-i hâl, tasavvuf, menakıbnâme, tarih, havâs, tıp, baytarlık gibi geniş bir yelpazede kaleme alınmışlardır. Birgivi Mehmed Efendi ve Üstüvânî Mehmed Efendi başta olmak üzere, Niyâzî Mısrî, Aziz Mahmud Hüdâyî, ve İsmâîl Hakkı Bursevî, eserlerinin birden fazla nüshalarıyla Beinecke'de en sık karşılaştığımız müelliflerdendir. Süleyman Çelebi'nin asırlarca şevkle okunan *Vesiletü'n-necât*'ı da beş farklı nüshası ile öne çıkan eserler arasındadır. Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye*'si ise sekiz nüshası ile bahsi geçen üç koleksiyonda en fazla nüshası olan mensur eserdir.

Beinecke'nin Türkçe yazmalar koleksiyonu mesneviler ve dîvânlar açısından da oldukça zengindir. 60'ı aşkın dîvân içinde çoğu müzehheb Fuzûlî, Bâkî, Rûhî-yi Bağdâdî, Nef'î, Nedîm dîvânlarının ikişer nüshası, Nâbî

dîvânının ise dört nüshası mevcuttur. Ayrıca Fuzûlî'nin *Hadikatü's-sü'e-dâ*'sının üç, *Leylâ vü Mecnûn*'unun iki, *Sâkînâme*'sinin bir nüshası vardır. Şair Nâbî, Dîvân'ının dört nüshası dışında, *Hayrînâme*'sinin beş, *Zeyl-i siyer-i Veysi*'nin üç, *Münşe'ât*'inin iki, *Hayrâbâd* ve *Siyer*'inin birer nüshası ile Beinecke'deki Türkçe koleksiyonlarda en fazla ismi geçen şairdir. Beinecke, Nâbî'nin kendi eserleri yanısıra *Siyer*'ine de bir zeyl ihtiva eder.

Türkçe yazmalar koleksiyonlarında yer alan her Türkçe eser yazma değildir; rûzname, ferman, cönk gibi yazma eser kategorisinde yer almayan Türkçe parçalar yanısıra bir kaç yazma eser de mikrofilmden yazıcı aracılığıyla kâğıt üzerine basılmış kopyalar halindedir.

Nasıl ki koleksiyondaki her parça, yazma eser değilse, her Türkçe eser de Arap alfabesi ile yazılmış değildir. Güzel bir istisnai örnek olarak Aziz Grigor Narekats (ö. 1003) tarafından yazılmış dualar ve ilmihal kitabı *Aziz Grigor Narekats'i Yeraneli Ruhbanın İlm-i server Olan Mü'eddeb Mushaf-ı salatın Tercümesi* bahse değerdir. Eserin 1860'de yapılan Türkçe çevirisi Ermeni alfabesiyledir.

Ahmedî'nin 1458 tarihli *İskendernâme* nüshası ketebe kayıtlarındaki tarihler itibarıyla en eski yazmadır. Koleksiyondaki en dikkat çekici yazmalardan biri 4.6 x 7.5 cm'lik, bir gömlek cebine sığacak ebatta, çeşitli hâl ve sıkıntılara karşı bir dualar ve tılsımlar kitabıdır.

Koleksiyonda, tezhibi zayıf veya yarım bırakılmış 100'e yakın eser bulunmaktadır. Zarif tezhip, serpmeye altınla ışıl ışıl süslenmiş *Dîvân-ı Halîm* Yale'deki en göz alıcı yazmalardandır. Sema eden Mevlvî dervişlerin tasvirleriyle Mustafa Sâkîb Dede Dîvânı, hastalıkların tedavilerinde kullanılacak çiçeklerin resimleriyle Mehmed bin Ali'nin *Terceme-i cedîde fi'l-havâs-si'l-müfred*e risalesi, sırat köprüsü ve mizan tasvirleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme*'si, Mekke ve Medine tasvirleriyle *Delâ'il-i hayrât* tercümesi Beinecke'nin az sayıdaki minyatürlü ve resimli Türkçe yazmalarından bazılarıdır. **Z**